

ІСТОРИЧНА ДУМКА ПРО НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЦЬКІ ТЕЧІЇ
СТУДЕНТСЬКОГО РУХУ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

У статті аналізується інтерпретація в історичній думці кінця ХІХ – початку ХХІ ст. ідейного підґрунтя діяльності студентства підросійської України в умовах національного відродження. Акцентовується увага на методологічних особливостях, тематичних напрямках та висновках учених стосовно утвердження національної ідентичності студентів Наддніпрянщини у другій половині ХІХ ст. На основі історіографічного представлення вказаної тематики виділено визначальні ознаки історичної реконструкції формування власне українського світогляду наддніпрянського студентства, серед яких ключове місце займають романтичні тенденції ХІХ ст., феномен т. зв. «українофільства», течія «хлопоманства» та громадівський рух.

Наведений історіографічний аналіз дозволяє стверджувати про визначальну роль етнокультурних особливостей вузівського середовища Наддніпрянської України у формуванні української національної ідеї, його звернення до «українства» у другій половині ХІХ ст., яке еволюціонувало у державницьку ідею наприкінці століття. Історіографічна репрезентація проблеми переконливо доводить єдність національних прагнень студентства Лівобережжя України попри різне історико-культурне та етнічне підґрунтя, на якому вони формувалися. Розкрито першочергову роль молоді у зародженні та розвитку означених національно-культурних течій, які стали основою демократичного руху на підвладних Російській імперії українських землях ХІХ – початку ХХ ст. Встановлено пріоритет загальноєвропейського контексту наукової розробки проблеми розгортання українського національного руху у студентському середовищі Наддніпрянської України.

Автором приділено увагу сучасним підходам, головним чином, вітчизняним дослідників щодо питання витоків українофільських орієнтацій студентства Наддніпрянщини задля подолання неоднозначностей у системному розумінні ідейного поля українського студентського руху ХІХ – початку ХХ ст.

Ключові слова: студентський рух, Наддніпрянська Україна, «українофільство», «хлопоманство», історіографія.

Світоглядно-інтелектуальна природа національного руху на українських землях ХІХ – початку ХХ ст. формувалася на основі витворення абсолютно нового, проте цілком співмірного із тогочасними ідейними течіями світової, а надто європейської суспільної думки, молодого освіченого покоління. Нерозривність явища вітчизняного студентського руху із національними процесами ХІХ ст., враховуючи їх поліетнічність, ідейний спектр та опозиційну природу, зумовила його специфічність та неоднозначний характер, що зберігає актуальність в історичній науці з часу його реалізації.

Осмилення ідейного підґрунтя діяльності студентів Наддніпрянщини в умовах національного відродження було закладено в останній третині ХІХ ст. Особливістю репрезентації питання було висвітлення його представниками тогочасних напрямків формування національної ідеї та їх противниками, здебільшого, у сфері публіцистики. Формування національних рис

історичної науки у першій половині ХІХ ст., народницькі настрої на тлі романтизму витворили явище т. зв. «українофільства», соціальну базу якого становила саме університетська молодь, як Лівобережної, так і Правобережної України.

Загальні риси історії українофільського руху, його концептуальні рамки було окреслено М. Костомаровим у статті під назвою «Українофільство» (1881 р.) [18]. Визначаючи його початки у першій чверті ХІХ ст. як прагнення «деяких малорусів писати на своєму рідному «наречіи», і разом з тим, вивчати багату скарбницю народної поезії» [18, с. 319], М. Костомаров наголошував, що дане явище «розквітло у Харкові в 1830 і 1840-х рр., **зосереджуючись у колі молодих університетських людей**, потім перейшло в Київ, а із заснуванням Новоросійського університету торкнулось і Одеси» [18, с. 320]. Автор розмежував українофільство із польським елементом у другій половині ХІХ ст., вказуючи на випадковість співпадіння його з польським рухом після 1863 р.

Офіційна думка через публікації у журналах «Русское богатство» та «Вестник Юго-Западной и Западной России» доводила сепаратистський характер українофільства. Відповіддю на такі звинувачення та обґрунтування українофільства як «ідей» стали статті В. Антоновича та М. Драгоманова. Культурницьку позицію Київської громади поряд із особистою думкою щодо провладної критики студентської діяльності Володимир Боніфатійович репрезентував у статті «Про українофілів та українофільство» [1] (незавершена стаття В. Антоновича, названа К. Мельник-Антонович при її першій публікації у 1928 р. у журналі «Україна» – Прим. авт.), відстоюючи їх природне право на спілкування рідною мовою та продовження традицій власне української літератури. М. Драгоманов [11], розгорнувши полеміку з одним із авторів антиукраїнофільських публікацій «Русского богатства» – Л. Алексеєвим, окреслював принципові засади явища, обґрунтовуючи їх з ідейно-національних позицій, із пріоритетом властивого йому демократизму. М. Драгоманов відстоював політичний характер і прогресивність українофільства та виділяв ключову ознаку переконань його учасників: *національність*. Попри означення їх як слов'янських федералістів та прихильників свободи національного розвитку, доводилась історична роль українофілів у мовній та літературній сферах. Характеризуючи мову як «видиму ознаку національності», М. Драгоманов велику увагу приділяє об'єднувчій ролі саме «національних мов». Відповідно, у даній роботі прослідковується оцінка внеску вказаних діячів у національну справу – збереження української національності. Вченим наголошувалося, що «в Україні освічені верстви відокремлені національністю від т. зв. простолюду і таким чином він позбавлений їх допомоги» [11], через те українофіли і «хлопомани» у даній роботі є тими, хто протягом другої половини ХІХ ст. зіграли одну з ключових ролей в утвердженні національної свідомості українців, поєднанні носіїв (простолюд) та творців (інтелігенція) української національної ідеї.

На початку ХХ ст. предметом пильної уваги авторів науково-публіцистичних розвідок стає особистість В. Антоновича та його впливу на університетське середовище підросійських українських земель. Формування київської школи істориків-документалістів, започаткування народницької парадигми в українській історіографії, популярність викладацьких студій В. Антоновича знаходило різні оцінки сучасників.

Офіційну позицію щодо його діяльності репрезентовано знаним дослідником «українського сепаратизму» в імперії С. Щоголевім, який наголошував, що саме студентам та «народним учителям» належить «пропаганда українства» [29, с. 72], гурткам яких притаманна конспіративність та обмежена діяльність, а курси професора В. Антоновича названо «лабораторією, звідки поповнюються кадри українофільства» [29, с. 73]. Яскравим суб'єктивізмом позначена праця борника польсько-українського порозуміння та співпраці проти Росії – Л. Василевського «Україна і українська справа» (1912 р.) [5]. Автору притаманна гостра критика аполітичності українофільства на чолі з В. Антоновичем, пов'язана із відступом останніх від політики після 1863 р. Л. Василевський характеризує це як «підтримку царату проти демократично повсталі Польщі» [4, с. 92] та «відкинення української справи на кільканадцять років назад» [4, с. 93], як занепад надбань політичної свідомості за часів Т. Шевченка, М. Костомарова та діячів «Основи». Разом з цим, Л. Василевським зазначається, що «саме тут, у підросійській Україні, перебуває центр тяжіння всієї української справи» [4, с. 103].

Після 1917 р. історіографічне представлення власне українського аспекту студентського руху на Наддніпрянщині стало можливим лише поза межами її території. Незважаючи на незначну кількість праць присвячених даній тематиці, наявний у них деталізований фактологічний матеріал щодо структуризації діяльності університетської молоді під проводом своїх ідейних натхненників знайшов подальшу історичну реконструкцію у 1990-х рр.

Після появи «Огляду української історіографії» Д. Дорошенка [10] дослідження українського національного руху отримало принципово нову інтерпретацію ідейних витоків об'єднання університетської молоді Наддніпрянської України. Якщо для Лівобережжя рух «української справи» означено як прерогативу т. зв. «національної аристократії» (нащадків козацької старшини), то на Правобережжі виділено польський фактор у зверненні до українства («українська школа» у польській літературі, молодіжна течія балагульства). Відповідно, ним названо два напрямки українського інтелігентського демократичного руху у середині ХІХ ст.: «правобережні хлопомани» та «лівобережні народники» [10, с. 127]. Характеризуючи «українську громаду», яка виділилась із польського університетського середовища, вчений наголошував на виразно українських поглядах її

членів, які при формуванні «поєднались де з ким із представників українського студентства з Лівобережжя» [10, с. 138]. Частково дане питання порушувалося Д. Дорошенком у роботах біографічного характеру [8; 9]. У праці історика, присвяченій В. Антоновичу, наведена достатньо деталізована характеристика гмінної організації студентства в Університеті св. Володимира. Саме існування гмін як форми самоорганізації польського студентства з властивою йому «вищністю» у відношенні до інших, характеризувався ним як фактор виділення із неї української студентської громади, одним із організаторів якої і був відомий українофіл. Про роль професора у поширенні та пропагуванні української справи свідчать спогади колишніх студентів, особливо Д. Овсянніко-Куліковського [21], який описав світоглядні переконання та структуру Одеської громади, особливою сторінкою в історії якої були стосунки із В. Антоновичем.

Відомий громадський діяч ХХ ст. М. Демкович-Добрянський [7], простежуючи еволюцію польсько-українських відносин акцентував увагу на тому, що у середовищі прихильників української справи саме після 1863 р. відбулася зміна відношення до поляків, з чим пов'язане заснування окремої української громади у Київському університеті на чолі з В. Антоновичем. М. Демкович-Добрянський, як і Д. Дорошенко, говорив про єдність серед національно налаштованих сил підросійської України, за словами якого «Київ з новим університетом став осередком культурного життя, де зустрічалася шляхта Правобережної України з носіями національного відродження з Лівобережної України» [7, с. 41]. Автор один із перших у загальних рисах охарактеризував громадівський рух як рух літературно-політичний, метою якого названо «зміцнення національної свідомості в народних масах і закріплення головних ознак цієї національності» [7, с. 43] через недільні школи та власне українську самобутню літературу.

Незважаючи на ідеологічну та методологічну переорієнтацію історичної науки за часів радянської влади, репрезентація національно-політичного руху на Наддніпрянщині у 20-х рр. ХХ ст. ще не була позбавлена розгляду його у власне українському контексті. Попри певну стереотипність щодо польської складової та панславистичних тенденцій, історик революційного руху В. Міяковський у статті під назвою «Київська громада (Із історії українського суспільного руху 60-х рр.)», опублікованій у «Літописі революції» (1924 р.),

характеризував період 1840–1860-х рр. як етап культурництва та етнографізму в еволюції української суспільної думки. Основну увагу історик приділяв київському студентству у процесі оформлення «Старої Громади». В. Міяковський, як і інші дослідники даного питання, пов'язував утворення громад із організаціями польських студентів (земляцтвами та гмінами), наголошуючи на їх нелегальності. Часом виділення української громади із «хлопоманського гуртка» названо кінець 50-х – початок 60-х рр. ХІХ ст. На основі відомих на той час документів та історіографії, доводилося соціально-демократичне спрямування гуртка хлопоманів (як протидія вищості поляків), який названо «перехідною формою від гміни до Української громади», момент оформлення якої є найтемнішим місцем в історії українського суспільного руху 60-х рр. ХІХ ст. [20]. Гіпотетично названо 1861 р. як рік поповнення даного гуртка «лівобережцями-українцями» та подано версію їх переходу до повного аполітизму та культурництва після 1863 р.

Момент присутності лівобережного студентства у Києві на початку 1860-х рр. знайшов окреме місце у радянській історіографії в образі т. зв. Харківсько-Київського таємного товариства [2; 17; 30]. Попри революційне підґрунтя діяльності цього товариства, більшість дослідників, у тому числі і сучасні, саме із нього виводять ініціативність університетської молоді щодо справи відкриття недільних шкіл.

Новітній етап розвитку історичної думки щодо ідейно-організаційної складової національного руху студентства Наддніпрянщини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. позначений розмаїтим тематичним спрямуванням на основі методологічних та методичних засад кінця ХХ – початку ХХІ ст. Дослідження ідейного підґрунтя діяльності наддніпрянського студентства здійснюється у контексті грохівської схеми національних рухів, з акцентом на їх семіотичних та культурологічних особливостях.

Відправною точкою такого підходу до історії українського студентського руху стали дослідження А. Каппелера [15; 16] та Я. Грицака [6]. Провідним україністом Заходу студентство разом із викладацьким складом університетів було названо «організаторами, ідеологами і керівниками українського руху» на підросійських землях [16, с. 112], що обґрунтовувалося утворенням у Російській імперії світської інтелігенції саме у другій половині ХІХ ст. З огляду на це, А. Каппелером окреслено принципову відмінність щодо рухів означеного процесу в обох імперіях:

історична зумовленість відсутності сільської інтелігенції у Російській імперії послугувала прийняттю цієї ролі її світською частиною, тоді як в Австро-Угорщині було навпаки.

Зважаючи на неоднозначне застосування в історіографії у даному контексті термінів «українофільство», «хлопоманство», «народництво», сучасними українськими вченими здійснено понятійне оформлення кожної із названих течій. Акцентовано увагу на доцільності застосування таких означень при інтерпретації національно-культурних процесів Наддніпрянщини ХІХ ст. Співвідношення даних історичних термінів на основі глибокого аналізу їх генезису від самоназв до чітких понять здійснено С. Світленком. Специфікою його робіт є прослідкування найбільш точного означення національно-спрямованої діяльності української інтелігенції для демократичного руху на підросійській Україні. За його версією, «найбільш органічне і точне для ідентифікації поняття «український демократичний рух» 1860–80-х рр. є назва «українське народолюбство» [25, с. 13]. Звертається увага і на його іншу термінологічну характеристику: «хлопоманія», «хлопомани», яка протягом 1860–1870-х рр. була поширеною назвою «як окремих діячів, так і українського народолюбства в цілому» [26, с. 75], що використовувалась публіцистами та підтверджено епістолярною спадщиною, офіційним діловодством. «Українофільство» розглядається С. Світленком як термін пореформеного часу національно-культурницького змісту. Всі ці назви об'єднуються поняттям «народництво» як означення «опозиційного суспільного руху прогресивної інтелігенції, студентства та учнівської молоді, окремих представників селянства і робітництва» [25, с. 1], одним із потоків якого і було «українське народолюбство».

Н. Северин [27] запропоновано концепцію джерел виникнення та етапів розвитку явища українофільства у контексті українсько-російських культурних взаємовпливів ХІХ ст., де одне із ключових місць займають саме вищі навчальні заклади Харкова та Києва. В. Окаринський [22, 23] називає «хлопоманство» новою ідейною течією, яка веде свій початок від гуртка пуристів (абсолютно протилежне течії балагульства, як опозиційного варіанту традиційній шляхетсько-дворянській культурі, серед польської молоді у світоглядному відношенні об'єднання студентів Університету св. Володимира, що пропагувало сувору простоту поведінки і побуту – Прим. авт.), який, за словами автора, утворився у жовтні 1856 р.

із 20 київських студентів, членом якого був і В. Антонович. Такої ж думки щодо еволюції хлопоманства дотримуються Л. Іванова та Р. Іванченко [14], Ю. Земський [13]. Присвячена українофілам спеціалізована праця С. Єкельчика [12] у сучасних умовах видається найбільш вдалою у методологічному та семіотичному планах репрезентації явища та місця у ньому студентства. Обґрунтовується конструювання університетським середовищем власного соціального світу (селянський одяг в українського студентства 1860–1870-х рр. як «знак-функція»), що поряд із національним «мітотворенням» другої половини ХІХ ст. витворило кілька поколінь українських патріотів. Окреме місце займає у С. Єкельчика їх «останнє» покоління, відмінною рисою якого, за його словами, є те, що «школярі й студенти 1800–1900-х років стояли на плечах попередників і мали у своєму розпорядженні створену ними мережу українських культурно-політичних організацій, різноманітні журнали, праці Костомарова й Антоновича» [12, с. 98]. У даному контексті цілком раціональним видається означення ним «українофільства» як «часу різноманітних можливостей до самовизначення, розмаїтих культурних стратегій та розхитування імперських цінностей зсередини» [12, с. 1].

Відкритим для подальшої наукової розробки залишається порушене вченими питання першооснов прояву романтизму у ХІХ ст. на українських землях. Попри незначне представлення проблеми, вітчизняні історики визначають його підґрунтя саме в університетському середовищі. Для Наддніпрянської України у даному контексті актуальними є «харківська школа романтиків» (І. Срезневський, літературний гурток у Харківському університеті, 1820-ті рр.) [3] та т. зв. «українська школа» у польській літературі. Якщо перша поклала початок інтелектуальному рухові першої половини ХІХ ст., то друга відмічається неоднозначністю оцінок щодо її місця у розгортанні течії хлопоманства. Показовими у даному плані є роботи В. Харченка [28] та В. Короткого [18]. В. Харченко, досліджуючи громадсько-політичну діяльність В. Антоновича, не припускав впливу на звернення до «українства» останнього через твори одного із найвідоміших представників цієї школи – М. Чайковського. Автор наголошував, що «напряму цієї школи, міцно пов'язаний з козакофільством та балагульством, був типовим виявом романтизму, якому, як відомо, не притаманні будь-які критичні методи. Через це, хлопоманію, подібну лише формально до української школи, слід розглядати

не в ролі її спадкоємниці, а радше опозиційного заперечення» [28, с. 51–52]. На основі глибокого аналізу мемуарів В. Антоновича, де виявлено звернення останнього до творів Чайковського, а також історіографії, істориком Київського національного університету імені Тараса Шевченка – В. Коротким все ж обґрунтовується послідовність даних явищ. Здійснюється це на основі осмислення перетину романтизму та витворених ним підходів до вираження «народного», формування національної ідентичності на основі інтелектуальних конструкцій, роль у цьому етнокультурного середовища підросійської України XIX ст. В. Короткий наголошує: «козакофільство» та «україноманія» дали поштовх хлопоманству, а не навпаки, яке виникло пізніше і мало дещо інше забарвлення» [18, с. 10]. Полеміка українського і польського романтичного письменства у першій половині XIX ст., антагонізм балагульства та пуристів розглядаються як фактори розвитку та утвердження світогляду та української ідентичності майбутніх українофілів.

В українській історіографії новітнього періоду сформована майже одностайна позиція щодо відправної точки політичної фази українського національного відродження, якою визначено заснування харківської студентської громади й, особливо, «Братства тарасівців» (1891 р.). Показовою у даному контексті є робота В. Пальченкової, яка характеризує ці події як початок «модерністичної доби» та свідчення

«докорінних змін в орієнтаціях української молоді» [24, с. 12–13].

Таким чином, тематика національного характеру українського студентського руху, як вияву суспільної свідомості та елементу історичного знання, із предмету публіцистичного обговорення у XIX ст. завдяки зусиллям істориків XX – початку XXI ст. оформилась у самостійну наукову проблему. Як видно із дослідження, її наукова розробка здійснюється у загальноєвропейському, націотворчому контексті із збереженням традиційно хронологічних ознак і національних рис. Предметним полем історичної реконструкції означеної проблеми впродовж XIX – початку XXI ст. залишається феномен «українофільства» як ідея, явище та своєрідна «епоха» утвердження національної ідентичності на землях підросійської України. Історіографія доводить, що генератором поширення романтичних тенденцій XIX ст., на основі яких оформилась українська національна ідея, на даній території було саме студентство, яке під керівництвом національно-свідомого викладацького складу реалізовувало її через «хлопоманство» та громадівський рух. Попри визначальну роль у означених процесах із другої половини XIX ст. Києва та польського фактору, історична думка ілюструє єдність національних прагнень студентів Право- та Лівобережжя, незважаючи на різне історико-культурне та етнічне підґрунтя, на якому вони формувалися.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович В. Про українофілів та українофільство / В. Антонович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.litopys.org.ua/anton/anto06.htm>
2. Барабой А. Харьковско-Киевское революционное тайное общество, 1856–1860 гг. / А. Барабой // Исторические записки. – 1955. – Т. 52. – С. 235–266.
3. Блик О. Харківська школа романтиків у контексті європейського романтизму: національна парадигма світового явища / О. Блик // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – 2014. – Вип. III. – С. 296–301.
4. Василевський Л. Україна і українська справа / Л. Василевський // Ми не є українофілами. Польська політична думка про Україну і українців. Антологія текстів / Пер. з польс. С. Гіріка. – К. : «Києво-Могилянська академія», 2012. – 440 с.
5. Wasilewski L. Ukraina i sprawa ukrainska / L. Wasilewski. – Krakow, 1912. – 229 s.
6. Грицак Я. Нариси з історії України: формування модерної української нації / Я. Грицак. – К.: Генеза, 1996. – 249 с.
7. Демкович-Добрянський М. Українсько-польські стосунки у XIX сторіччі / М. Демкович-Добрянський. – Мюнхен, 1969. – 120 с.
8. Дорошенко Д. Володимир Антонович. Його життя й наукова та громадська діяльність / Д. Дорошенко. – Прага, 1942. – 168 с.
9. Дорошенко Д. Євген Чикаленко: його життя і громадська діяльність / Д. Дорошенко. – Прага: Видання Фонду імені Є. Чикаленка при Українському Академічному Комітеті, 1934. – 101 с.
10. Дорошенко Д. Огляд української історіографії / Д. Дорошенко. – Прага, 1923. – 222 с.
11. Драгоманов М. Что такое украинофильство? / М. Драгоманов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.litopys.org.ua/drag/drag17.htm>
12. Єкельчик С. Українофіли. Світ українських патріотів другої половини XIX ст. / С. Єкельчик. – К. : КІС, 2010. – 272 с.

13. Земський Ю. Польська, російська та українська еліти в змаганнях за Правобережну Україну середини XIX століття / Ю. Земський. – Хмельницький, 2011. – 350 с.
14. Іванова Л. Громадівський рух 60-х рр. XIX ст. в Україні: проблеми, ідеологія / Л. Іванова, Р. Іванченко. – К.: МІЛП, 1999. – 128 с.
15. Каппелер А. Мала історія України / пер. з нім. О. Блашук / А. Каппелер. – К.: КІС, 2007. – 264 с.
16. Каппелер А. Національний рух українців у Росії та Галичині: спроба порівняння / А. Каппелер // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – К., 1992. – Вип. 1. – С. 104–119.
17. Козьмин Б. Харьковские заговорщики 1856–1858 годов / Б. Козьмин. – Х.: Пролетарий, 1930. – 86 с.
18. Короткий В. Міхал Чайковський і Володимир Антонович: «Українська школа» польської романтичної літератури і становлення українофільства / В. Короткий. – Вінниця: Нілан, 2015. – 175 с.
19. Костомаров Н. Українофільство / Н. Костомаров // Русская старина, 1881. – Т. 30. – С. 318–331.
20. Мияковский В. Киевская громада (Из истории украинского общественного движения) / В. Мияковский [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.litopys.org.ua>
21. Овсянико-Куликовский Д. Воспоминания / Д. Овсянико-Куликовский. – СПб.: Время, 1923. – 187 с.
22. Окаринський В. Українофільські нонконформістські рухи демократичного спрямування серед польської та української молоді Києва (50-ті рр. XIX ст.): формування та еволюція / В. Окаринський // Київ і кияни у соціокультурному просторі XIX–XXI століть: національний та європейський контекст: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 12 квіт. 2012 р., м. Київ / Київ. міська держ. адмін., Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Благод. фонд сприяння розв. освіти ім. Бориса Грінченка. – К., 2012. – С. 89–95.
23. Окаринський В. Формування українолюбного напрямку в середовищі нонконформістських течій в українсько-польському соціокультурному просторі (до к. 1850-х рр.) / В. Окаринський // Україна – Європа – Світ: міжнар. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – Тернопіль, 2012. – Вип. 9. – С. 35–55.
24. Пальченкова В. М. Український суспільно-політичний рух в Харкові в кінці XIX – на початку XX століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / В.М. Пальченкова. – З., 2000. – 20 с.
25. Світленко С. І. Народництво в Наддніпрянській Україні 60–80-х років XIX ст.: проблеми історіографії, джерелознавства та археографії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора іст. н.: спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / С.І. Світленко. – Д., 2000. – 34 с.
26. Світленко С. Народництво в Україні 60–80-х рр. XIX ст.: теоретичні проблеми джерелознавства та історії. – Д.: Навчальна книга, 1999. – 239 с.
27. Северин Н. В. Українофільство в російській культурі: автореферат на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.12 «Українознавство (філософські науки)» / Н.В. Северин. – Харків, 2009. – 20 с.
28. Харченко В. Ю. Громадсько-політична діяльність Володимира Антоновича: дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Харченко Вадим Юрійович. – К., 2000. – 204 с.
29. Щеголев С. Украинское движение как современный этап южнорусского сепаратизма / С. Щеголев. – К., 1912. – 588 с.
30. Ястребов Ф. Революционные демократы на Украине / Ф. Ястребов. – К.: Изд-во АН УССР, 1960. – 307 с.

© Лариса Грицик
(Київ)

ИСТОРИЧЕСКАЯ МЫСЛЬ О НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ ТЕЧЕНИЯХ СТУДЕНЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ ПОДНЕПРОВСКОЙ УКРАИНЫ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX В.

В статье анализируется интерпретация в исторической мысли конца XIX – начала XXI века идейной основы деятельности студенчества подросийской Украины в условиях национального возрождения. Акцентируется внимание на методологических особенностях, тематических направлениях и выводах ученых относительно утверждения национальной идентичности студентов Поднепровья во второй половине XIX в. На основе историографического представления указанной тематики выделены определяющие признаки исторической реконструкции формирования собственно украинского мировоззрения поднепровского студенчества, среди которых ключевое место занимают романтические тенденции XIX в., феномен т. н. «украинофільства», течение «хлопоманства» и движение «громад».

Приведенный историографический анализ позволяет утверждать об определяющей роли этнокультурных особенностей вузовской среды Поднепровской Украины в формировании украинской национальной идеи, обращении к «украинству» во второй половине XIX в., которое эволюционировало в идею государственности в конце века. Историографическая репрезентация проблемы убедительно доказывает единство национальных стремлений студенчества Лео- и Правобережной Украины несмотря на разное историко-культурное и этническое основание, на котором они формировались. Раскрыто первостепенную роль молодежи в зарождении и развитии указанных национально-культурных течений, которые стали основой демократического движения в подвластных Российской империи украинских землях XIX – начала XX в. Установлен приоритет общеевропейского контекста научной разработки проблемы развертывания украинского национального движения в студенческой среде Поднепровской Украины.

Автором уделено внимание современным подходам, главным образом, отечественных исследователей по вопросу истоков украинофильских ориентаций студенчества Поднепровья, для преодоления неоднозначностей в системном понимании идейного поля украинского студенческого движения XIX – начала XX в.

Ключевые слова: студенческое движение, Поднепровская Украина, «украинофильство», «хлопоманство», историография.

© *Larysa Hrytsyk*
(Kyiv)

THE NATIONAL-CULTURAL TRENDS OF THE STUDENT MOVEMENT IN DNEPER UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY (HISTORICAL THOUGHT)

The article analyses the interpretation by the historical thought at the end of the 19th till the early 20th century of the ideological basis for the student activity in Russian-ruled Ukraine within the context of the national revival. The accent is on the methodological peculiarities, thematic directions as well as on the historical scholarship estimation of the national identity of students in Dnieper Ukraine in the second half of the 19th century. Basing on the historiographical representation of the given issue the dominant characteristics of historical reconstruction of the Ukrainian worldview of the Dnieper-Ukrainian studentstvo were defined, the key role among them play the romantic tendencies of the nineteenth century, the notion of the so-called «Ukrainophilia», the «khlopomanstvo movement» as well as the hromada movement.

The given historiographical analyses defines the dominant role of the ethno-cultural peculiarities in the high school environment of Dnieper Ukraine in the creation of the Ukrainian national idea, its reference to the «Ukrainian question» in the second half of the 19th century, which has turned into a statehood one at the end of the century. Historiographic representation of the issue proves the unity of the Right-bank and Left-bank Ukrainian studentstvo despite various historical, cultural and ethnic basis. The article represents the key role of the youth in the creation and development of the defined national-cultural movements, which became the basis of the democratic movement in the Russian-ruled Ukrainian lands in the 19th till the early 20th century. The article emphasizes the priority of the European scientific basis in the development of the national movement among Ukrainian university youth in Dnieper Ukraine.

The author draws her attention to the modern (mainly domestic) scholarly research of the Ukrainophile orientation of the Dnieper-Ukrainian studentstvo in order to overcome the uncertainty about the ideological apparatus of the Ukrainian student movement in the 19th till the beginning of the 20th century.

Key words: student movement, Dnieper Ukraine, «Ukrainophilia», «Khlopomanstvo», historiography.

До редакції надійшла 12.03.2016.

УДК 94(477) 930.23

© *Оксана Попова,*
© *Наталія Соколова*
(Київ)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕНЬ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ У ПРАЦЯХ КИЇВСЬКИХ ІСТОРИКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ (ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)

Стаття розглядає наукові праці київських дослідників ХІХ ст. В. Антоновича, П. Лебединцева, В. Владимирського-Буданова, П. Терновського, М. Дашкевича, П. Петрова, М. Ясинського, С. Голубєва та ін., деякі аспекти вивчення історії України у їх роботах. Незважаючи на самодержавну парадигматику, в атмосфері якої їм доводилось жити і творити, київські дослідники вітчизняної